

Horváth Róbert

A KULTÚRKERESZTÉNYSÉG ÉS A POLITIKAI KATOLICIZMUS VÁLTOZATAI
Magyar Szemle. Új folyam (Budapest) XXXIV. évf. 5–6. sz. (2025. május–június) 73–85. o.

I.

„A kereszténység a kultúrember martaléka lett.”¹ Van valóságalapja ennek a megállapításnak? Nem túl szigorú? Mit jelent e szöveghelyen a „kultúrember”?

Templomok állnak a falvak szívében, a városok terein, egykori főterein, melyekbe utcák futnak, azokon emberek sietnek különböző irányokból közös, egyetlen helyre, legalább vasárnap reggelente és főünnepeken. Megérintő, mint vér az erekben, a szívbe tartanak végül. A templomok ma is valós lelki-szellemi centrumok, függetlenek az egyéni érték fokozataitól. A kereszt több felől látszik, elérhető. Például komolyabb – mindig kisszámú – rádiós, televíziós, internetes történelmi műsorok révén, művészeti koncertek, kiállítások, könyvek, írások nyomán. A „felhozatalnál” minden esetben döntőbb a személyes átélés és a konklúziók, melyeket az említettekben elmélyedve a saját életünkre nézve levonunk.

Valóban annyira rossz lenne a kultúra, ahogy az idős Hamvas írta? Hogy jól értsük szavait, tudnunk kell, a kereszténységet ő nem csupán kultúrájának tartotta, ahogy valóban nem csak az. A kultúra mindig és mindenütt következmény. László András klasszifikációját követve az igazi civilizáció az igazi kultúrából fakad, de az igazi kultúra az igazi hitvallásból, a valódi hitvallás az igazi vallásból, a valódi vallás pedig a tényleges metafizikai irányulásból (*Civilisatio Vera* ← *Cultura Vera* ← *Confessio Vera* ← *Religio Vera* ← *Traditionalitas Metaphysica Vera*).² A civilizáció és a kultúra közötti különbségtétel és az eltérő szóhasználatok kérdésébe most ne bonyolódjunk bele. Fogadjuk el, hogy a kultúrájának van egyfajta elsőbbsége, mert nem a sokértelmű *civis*, a polgár az alapja, mint a civilizáció kifejezés esetében, hanem a *colo, colui, cultum* ige, a művel (becsül, figyel, gondoskodik, ápol), röviden a legtöbbeket ma már riasztó *kultusz*.³ Nem mindig helyes szavakon lovagolni, ám az etimológia soha nem csupán nyelvi kérdés.

De milyen kultusz? Annyi öntudatlan „kultusz” létezik napjainkban, hogy nem is tudják, pontosan mit kultiválnak (sőt azt sem, hogy kultiválnak).⁴ Az itteni első

¹ Hamvas Béla: *Naplók és jegyzetek. 2. rész. 1952–1968.* Szerk. Dúl Antal és Danyi Zoltán. H. n., 2010, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 24/, 299. o. (1967. április 12-ei feljegyzés) A „kultúrkeresztény” pejoratív használata uo. 313. o. (1967. szeptember 27-ei feljegyzés)

² László András: *Solum Ipsum. Metafizikai aforizmák.* Nyíregyháza, 2000, Kötet Kiadó, 89. o. (526. aforizma)

³ Ezzel kapcsolatban egy példa Pavel Florenszkij: *A kultusz filozófiája.* Ford. Kiss Ilona. H. n., 2015, Typotex.

⁴ Bővebben László András: *Kultúra és szellemiség. Őshagyomány* (Budapest) 17. sz. (1994. szeptember) 40–47. o.

kérdések válasza azon múlik, mit értünk kultúra alatt. Ma körülbelül mindent. Elmenni bármilyen programra (írjunk pogromot?): kultúra. Öltözni bárhogy (csak divatos legyen): kultúra. Beteges modern (vagy nosztalgikus) zenét hallgatni: kultúra. Ugyanilyen irodalmat, képzőművészetet, építészetet alkotni: kultúra. Dolgozni (robotolni): vállalati kultúra. De menjünk tovább: a tudomány (legyen bármilyen, például automatizált „intelligenciával” kapcsolatos) okvetetlenül kultúra. A humántudományok (beleértve a gazdaságot) kiváltképp. Félreértés ne essék, egyetlen családi programtól, kolbásztöltő fesztiváltól, kulturális műsortól vagy hírtől sem szeretnénk elvitatni helyét a mai civilizációban és a jogát arra, hogy a kultúra szót alkalmazza magára (mint annak része). Egy felelős gondolkozónak, a kultúra alakításában és támogatásában bármilyen szerepet játszó embernek azonban be kell látnia, hogy ha szintek figyelembevétele nélkül mindent kultúrának hívunk, maga a kultúra eltűnik, köddé (és ködevéssé) válik.

Ennek elkerülése érdekében vállalni kell a sematizálás, a tipologizálás és a dogmatikusság kockázatait. Helyreállítani egy normális kultúraképet, egy olyan kulturális spektrumot, amelyben az alsóbbnak és a felsőbbnek is *megfelelő* helye van. Az alsóbb mennyiségileg kiszoríthatja a felsőbbet, *de* ha a felsőbb nem kap lényegi figyelmet és mecenatúrát, a kultúra egész méltósága elvész, alsóbbá válik, s vele együtt az adott civilizáció. A sport, mint a kultúra része, mennyiségileg kaphat ugyan nagyobb támogatást, mint a kultúrát meghatározó magasabb szintek, ám akkor is az utóbbiak a döntőek. Nem túl művészi, esszéisztikus és hálás efféle konkrétumokra mutatni, mégis fel kellene ismernünk a kultúra hierarchiáját, úgy az eredete, mint szintjei tekintetében. Mondani sem kell, nem a mai tudományos élet dominanciájára vagy az azt megcsáklyázni kívánókra gondolunk, ahogy nem is intézményi csatározásokra. A hierarchia szent rendet és szent uralmat jelent kulturális vonatkozásokban is, nem pedig aktuális hangadók és intézetek vitáit. Ezt a valódi államférfiak egykor jól tudták, miként azt, hogy a kultúra valójában miből fakad.

A klasszifikálás hálátlan feladatára térve, hogy elkerüljük a kultúra belesüppedését az alsóbb kulturális jelenségekbe, majd a kultúra végleges azonosítását ez utóbbiakkal, egy vonalat kell húznunk a modern kultúra és az eredeti kultúrafelfogás közé. A vonal felső felén álló kultúrát hagyományos kultúrának nevezhetjük, mert megfelel a kultusz originális értelmének, értelmeinek. Az alatta állót modern vagy mai kultúrának, amely – mint már említettük – nem teljesen tudatos kultiválásokat, műveléseket jelent.⁵ Az alsóbb változatot drasztikusan antitradicionálisnak is mondhatjuk (László András ál- és ellenkultúrának nevezte). Miért, milyen alapon? Nem azért, mert mai vagy korszerű. A kettősségekben való gondolkozást, mióta világ a világ – ha nem ért el egy végső, feloldhatatlan dualizmusban való megrekedést – minden vallás és a legtöbb szellemiség alkalmazta, mint érvényes módszert. Másrészt azért is tételezhető antitradicionális kultúra, mert a modern és posztmodern kultúraképek többnyire

⁵ A műveltség gyakran egy fétis, vagy mumus, amivel ijeszgetnek bennünket, ahogy az idősebb Coomaraswamy már 1944-ben látta. Ananda K. Coomaraswamy: A műveltség réme. Ford. Tóth András. *Északi Korona* (Budapest) 20. sz. (2006. március) 53–59. o.

nemcsak mások, mentesek a hagyományhű kultúrától, hanem fokozódó ütemben tagadják annak érvényét és igazságait. Lassan minden hagyományt, amit ők maguk nem neveznek így.

Létezik tehát különféle kultuszokon alapuló hagyományos kultúra és antitradicionális kultúra. Határozott vonal választja el őket egymástól. Ez *nem* jelenti azt, hogy a jelenkori, modern vagy posztmodern kultúra semmiféle áttételes kapcsolatban ne állna a hagyományhű kultúrával. A hamvasi életmű viszonya a modern képzőművészetekhez és a posztmodern regénystílushoz jól mutatja ezt. A határozott elválasztóvonalat áthallások, átszüremkedések törlik meg, mindaddig, amíg a jelenkori, mai kultúra kimondottan hagyományellenessé nem válik. E mégis meglévő kapcsolat legfőbb feltétele a vallás. Legalább a tisztelete. Azokban a pillanatokban, amikor a vallástól (*confessio et religio*) való mentesség teljeskörűen vagy döntően végbemegy, hamis kultúra születik. A hamis kultúra létéhez nem szükséges a vallás támadása, elég annak hiánya vagy a róla alkotott korlátozott elképzelések.

Hamvas a „kultúrembert” – akinek a kereszténység az áldozata lett – valahogy így értette szerintünk. A „kultúrkereszténység” hasonló fogalom. Történelmi értelmezések, keresztyén lelkület és irodalom, hervasztó kulturális programok, művészet- és kultúrtörténet, vallási szentimentalizmus és moralizálás. Egyáltalán nem mondhatjuk, hogy nincs értelmük. Értékeljük, ami megmaradt. Csak hát kevés. Istennek szürke. És nemcsak Istennek, hanem kulturális szempontból is, azok számára, akik értik, miként jöttek létre az alsóbb kulturális szintek, s egykor mi határozta meg azokat.

A modern kultúrát a hagyományos kultúrától elválasztó határozott (vagy szaggatott) vonal *fölött* elsőként olyan kulturális törekvések és jelenségek találhatók, mint a nyugati „hét szabad művészet, avagy tudomány” (grammatika, logika, retorika, számtan, zene, geometria, csillagtudomány),⁶ és a velük kapcsolatban álló egyéb művészetek: tanítás, költészet, festészet, szobrászat, építészet, orvoslás, más mesterségek és hivatásrendek. Be kell látni, hogy mindezen szerteágazó kulturális törekvéseknek egyaránt vallási alapjai voltak. A szó lehető legtágabb, egyszersmind lényegi értelmében nem létezik kultúra vallás nélkül és a vallásokba foglalt különféle hagyományok nélkül. E ponton, ezt az orientációt felrúgva jelent meg a modern kultúra, mindama bonyodalommal és erősen relatív szintekkel együtt, amiket említettünk. E későbbi, hatalmas képződmény „a kultúrember martaléka” (legalább öt képzeletbeli idézőjelbe téve a kultúrember szót, és nem csak keresztény vonatkozásban).

A hagyományos kultúra vallási eredetén belül megkülönböztethetünk két további szintet: az általános vallásosságét és a magasabb vallását. *Mindkettő* kultúrateremtő.

⁶ Lásd például Titus Burckhardt: *Chartres és a katedrális születése*. Ford. Palkovics Tibor – Nagy Csaba. Budapest, 2001, Arcticus Kiadó /Libri artis 3/, 78–80. o. A szerző Suger, Saint Denis-i apát, Chartres-i Thierry és Boethius alapján értelmezi a hét szabad művészetet. A *septem artes liberales* indiai párhuzamai a *védángák*.

Lényeges, hogy utóbbi nem úgy jelent meg, mint a jelen kor hamis, gazdasági és önös szempontú álelitjének ténykedései, manipulációi és vállalkozásai. A magasabb, megismerésre összpontosító – ha tetszik (ha nem) gnosztikusabb, szemlélődőbb, ezoterikusabb – vallás szoros, szerves összefüggésben állt az általános vallásossággal. Segítette, művelte, megtermékenyítette azt. Kultúraképző ereje nagyobb volt, mint ma.

Valaha a teológia, a filozófia, a metafizika jelentette a kultúra csúcsait. Csupán halvány elképzelésünk van arról, miként inspirálták a rituális, a liturgikus életet, a tudományokat, a művészeteket és a mesterségeket. Befolyásuk azonban kiterjedtebb volt, mint a mai mecénásoknak. A magasabb kultúra nem népszerű, nem kap elég *like*-ot. Politikailag sem kifizetődő, noha megannyi tény, nem csak a múltra vonatkozóan, bizonyítja értékét.

Tehát a kultúrának van egy „benső kánonja” (az említett megszorításokkal), mely a valláson áll vagy bukik. Nem csupán kulturális. Nem látva ezt, születik a „kultúrember”, akinek a kereszténység is a „martalékává”, történeti, esztétikai, gyakran mélységek nélküli, többnyire jelenségszintű hivatkozási alapjává lett. Pedig a valódi, hagyományos kultúrák Istentől valók; Istenből, az abszolútumból erednek; pontosabban a Felé való törekvésekből jöttek létre, részleteiket tekintve is.⁷

II.

A politikai katolicizmus némileg talán kevésbé pejoratív fogalom, mint a kultúrkereszténység. Annyiban hasonló, hogy míg az utóbbi esetben minden azon múlik, mit értünk kultúrán, itt minden azon, mit a politikán. A legtöbben nem képesek elvonatkoztatni a modern pártpolitikától. Számukra a politika így a mesterkedés, a titkolózás, a manipuláció, a csoport- és önérdékű machinációk világa. Eredeti értelemben – ahogy Platónnál, Arisztotelésznél, Cicerónál, Danténál, Campanellánál, a kormányzás ősi indiai elméleteiben és sok más helyen – a politika *ars*: művészet és tudomány. Ugyanígy az Egyházban.⁸ A politika a hagyományos bölcsesség *alkalmazási területeinek* egyike (melyekre fentebb, a kultúra szintjeinél láttunk néhány további példát). Nem függetlenül a vallástól életút is lehet, a tradicionális hivatásrendek egyike. Nem pusztán hatalommal, hanem szellemi méltósággal bír.

Mindezek nem tudása mellett a politikai katolicizmus gyakori elutasítása még egy döntő okra vezethető vissza: a vallás intézményesülési lehetőségének elvetésére. Valóban, a kereszténységen kívüli Keletre tekintve nem találunk egyházakat, és nincs kánonjellelű dogmatika. Ennek ellenére egyetlen „eretnek” nézet nem szorított ki

⁷ Így ezt a kulturális alapstruktúrát kapjuk: Isten (abszolútum) → Tradicionális vallások (teológiai, filozófiai, metafizikai részek) → Tradicionális vallások (általános vallásosság) → Hagományos kultúra és annak részei.

⁸ Az Aquinói Szent Tamásnak tulajdonított *De regimine principum* (1267?) mellett lásd például a calahorrai Juan de Jesús María OCD 1613-ban megjelent művét, az *Ars gubernandit*. Újabb kiadása az olasz fordítás után in P. Giovanni di Gesù Maria: *L'Arte di Governare*. Brüsszel, 1995, Editions Soumillon, 89–160. o.

semmit és senkit, végül nem veszélyeztetett semmilyen lényegi irányvonalat és nézetet. A római gondolkodás, melyet a kereszténység magáévá tett, a távolabbi keleti hozzáállástól eltérő, más. Itt a formáknak és a formalitásnak a római jog esetéhez hasonlóan kultusza van. A politika, mint *ars* vagy *tekhné* ezért tudott komoly gyökeret eresztetni benne. Természetesen Jézus Krisztus bizonyos tanításaira alapozottan, aki a törvényfelettség elve ellenére nem egyszerűen „igazodott” a császárhoz, vagy megkövetelte híveitől a világi törvények betartását, hanem tanításainak egyik nagy misztériumát, az Isten országát is a királyság eszméjével fogalmazta meg, állította analógiába. Ez az irányulás a Megtestesüléstől fogva létezett, megnyilvánult a Keresztelő János-i út meghaladásában és megannyi másban. Hangsúlyozzuk, a törvény felett állás alapelve mellett.⁹

Az elmondottakból következik, hogy keresztény szempontból az intézményesülés és a vallásos politika spirituálisan legitim lehetőség. Persze számos további szentírási szöveghely, a szenthagyomány még több tényezője, s mindenekelőtt az apostoli szukcesszió alátámasztja ezt. Így elvethetjük – majdnem azt mondtuk: minden további nélkül – azokat a nézeteket, amelyek az Egyházzá válást, annak intézményesülési folyamatait és a politikai katolicizmust *csak és kizárólag* negatívumnak tartják, akár a Szentírás elsődlegességére hivatkozva, akár baloldali antiklerikalizmussal és hierarchiaellenességgel fertőzöttek, vagy más spekulatív megfontolásokból. Akik így gondolják, érzelmi és racionalista befolyások alatt állnak, és idővel mind létrehozzák a maguk egyházait és intézményes „hierarchiáit”, nem ismerve, nem értve Krisztus jegyesét és misztikus testét (amely egyúttal történelmi). Egyáltalán nem érzik át és gondolják végig, mi lett volna a kereszténységgel, ha nem intézményesül az Egyház és nincs politikája.

Anélkül, hogy a kelet-nyugati egyházszakadás és a dogmatikai különbségek problémáját érintettük volna, röviden ennyit írunk bevezetésként a politikai katolicizmus összetett témája elé.

1.

Nem lehet egyenlőségjelet tenni az egyházpolitika és a politikai katolicizmus közé, noha nyilvánvalóan vannak összefüggések (amennyiben nem az állami egyházpolitikát, hanem magának az Egyháznak a politikáját értjük alattuk). A kezdetektől fogva létezik olyan politikai katolicizmus, amely a központi egyházpolitikát követi, és olyan, amely eltérő, ellentétes irányba kívánja módosítani azt. Ebben az értelemben a politikai katolicizmus megjelölés (adott esetben bélyeg) jót

⁹ A korábbi vallási törvények meghaladásának szándéka nem keresztény specifikum. Megjelent a taoizmusban, a buddhizmusban és a saivismusban is. Ezt minden vallási relativizmus nélkül jegyezzük meg, annak érdekében, hogy a kereszténység mellett ne csak a törvény- vagy hagyományfelettséggel érveljünk (mint például Hamvas Béla).

és rosszat egyaránt jelenthet, attól függően, hogy az Egyház központi és általánosan érzékelhető politikai tevékenysége milyen, vagy arra miként reagál.

Legalább VI. Pál pápa (1963–1978), de inkább V. Kelemen (1305–1314) tevékenysége óta látjuk, hogy az egyházpolitika határozottan és igen gyakran a korszellemhez, a kor kívánalmaihoz, sajátosságaihoz igazodik. Egy minimális igazodásnak önmagában véve nem biztos, hogy negatív a szellemi értéke, sőt, akár pozitívumot jelenthet, amennyiben korszerűen, kiterjesztetten, jelenléttel fenntartja a spirituális alapelveket, hogy más korok más emberei számára is megközelíthetők, elérhetőek legyenek. Ha azonban túl nagy kompromisszumokat köt, jelentős módosításokkal a princípiumok tekintetében, úgy, hogy feladja vagy elhallgatja azokat a korhoz való igazodás jegyében, vulgarizálja vagy szentimentálissá teszi, az egyházpolitika negatív. Ekkor jogosan jelenik meg a másfajta egyházpolitikát képviselő politikai katolicizmus. Jegyezzük meg azonban, hogy a korszellem figyelembevétele nemcsak az Egyház politikájának, hanem a politikai katolicizmusnak is háttéralakzata, egy antitétikus, reakciós értelemben.

Az egyházpolitika immár eltér Kopácsy József, Hám János, Scitovszky János, Lonovics József, Simor János érsekek (megyés püspökök, bíborosok, hercegprímások) törekvéseitől, nem csak a politikai katolicizmus későbbi magyar képviselőitől, mint Bangha Béla, Mindszenty József, Zadravecz István stb.¹⁰ Ez az eltérés a hozzáállást és a tetteket illetően több a stílusnál. A mai világpolitikai és társadalmi helyzethez túlságosan alkalmazkodó, önmagát dogmatikailag is determináló egyházpolitika nagyjából olyan, mint a békepapok idejének modern politikai katolicizmusa. Nem teljesen pozitív, nem elfogadható. A dogmatika szociális és béke vonatkozású részeit érvényesíti, melyekre a mai világnak valóban nagy szüksége van – és a szeretet hangsúlyozásával együtt benső, ezoterikus dimenzióval is bír –, ám fárasztó, többnyire laposan és pragmatikusan előadott, jelentős mértékben érdekorientált. Ugyanez a helyzet az egyháztörténeti hivatkozások esetében: egyfajta „zsinatizmus” működik,¹¹ mindig a második vatikáni zsinat állásfoglalásai (vagy az azokra adott reakciók) kerülnek előtérbe az Egyház mélyebb dogmatörténetéhez képest. Fő tendencia továbbá a pápa sztárolása. Pedig valójában: „A pápa nem valamiféle orákulum, akinek minden szaván és gesztusán keresztül a Szentlélek nyilatkozik meg. Csak két területen beszélhetünk egyáltalán a tévedhetetlenség lehetőségéről: a hit és az erkölcs területén. De még ezen a két területen is egyedül akkor, ha Krisztus földi helytartójaként, az egész Egyház tanítójaként beszél (*ex cathedra Petri* – Péter székéből): véglegesen, megváltoztathatatlanul, minden hívő számára az idők végezetéig kötelezően elfogadandó, Istentől kinyilatkoztatott tanítást kihirdetve, mely soha nem új, hanem a keresztény hagyományban és a Szentírásban már bennfoglaltan meglévő igazság.

¹⁰ Bangha páterrel kapcsolatban lásd *Bangha Béla SJ emlékezete*. Szerk. Molnár Antal – Szabó Ferenc. Budapest, 2010, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya – Távlatok.

¹¹ A zsinatizmus Szász Péter szóeleménye. Lásd uő: *Habemus papam? Magyar Hüperion* X. évf. 1 sz. (2022. tavasz-nyár) 114–118. o. (https://magyarhuperion.hu/wp-content/uploads/2023/03/MH27_X-1-Szasz-Peter-Habemus-papam.pdf)

Természetes, hogy ilyen kijelentésekre csak nagyon ritkán kerül sor, soha nem egy interjú, sajtótájékoztató vagy prédikáció keretében, hanem mindig alaposan előkészítve és átgondolva, ünnepélyesen és liturgikusan kihirdetve. A pápa tévedhetetlensége az Egyház hitbéli fogyatkozhatatlanságának része, vagyis, hogy az Egyház egésze a Szentlélek védelme és Krisztus ígéretének következtében nem térhet le a krisztusi igazság útjáról. Ebben a tévedhetetlenségben részesülnek a püspökök is az egyetemes zsinaton, sőt a hívek, amikor egyetértően vallják a hagyományos katolikus és apostoli hitet. Ezt a hitet adják tovább nemzedékről nemzedékre, és ennek megőrzését szolgálja a pápai tévedhetetlenség, *nem pedig az újdonságok bevezetését, a régi tanítások megváltoztatását vagy a pápa személyének istenítését.*"¹²

Elvethetjük tehát azt az egyházpolitikát, mely mindenáron a fejlesztés, a tökéletesítés és a korszerűsítés nézetén alapul, és imaszövegeket, rítusokat, liturgikus teret változtat meg.

2.

Maistre, Bonald, Maurras, Maritain, Pezenhoffer Antal és mások után a radikális politikai katolicizmus is jelentősen megváltozott napjainkra. Nehezen igazolható tézis, de az úgynevezett hagyományhű katolicizmus szerintünk politikai katolicizmus *is*, noha mélyebb annál, és szembe megy a szokványos egyházpolitikával. Elégé komplikált a személyes helyzetünk e kérdés elfogulatlan megítélésével kapcsolatban, mivel a tradicionális politika védelmén kívül a régi római rítus hívei vagyunk.

A legutóbbi pápaválasztás esetében leszerepelt előttünk a hagyományhű katolicizmus néhány képviselője. Egyre gyakrabban megjelennek emberek, akik pápábbak a pápánál (miközben relativizálják a pápaság intézményét). Ez olyasmi, mint egy kormányfő szokványos támadása: mindenki jobb lenne a miniszterelnöknél, csak hát senkinek fogalma nincs arról, hogy milyen konkrét gyakorlati körülmények között kell lavírozni. Ugyanígy a legtöbb mai munkásnak és vaskos értelmiségi véleménnyel rendelkező hívőnek sincs fogalma arról, milyen diplomáciai küzdelmeket, dogmatikatörténeti vitákat és Egyházon belüli változó erőviszonyokat kell megoldania egy pápának úgy, hogy legalább felszínen maradjanak kultúráképző vallási elvek.

Szydłowski atya – több érvényes megállapítás után – például azt mondta a jelenleg általános miserítus (*novus ordo missæ*) kapcsán, „szükségszerű, hogy papok és a hívek ne vegyék figyelembe”.¹³ Nem biztos, hogy tisztában volt e szavai valláspolitikai

¹² „Ez a liturgia valójában átímadkozott katolikus dogmatika.” Interjú Kovács Ervin Gellért atyával. *Magyar Hüperión* V. évf. 3. sz. (2017. ősz) 339. o. (https://magyarhuperion.hu/wp-content/uploads/2022/04/MH18_V-3-Interju-Kovacs-Ervin-Gellert-atyaval-%E2%80%9EEz-A-Liturgia-Valojaban-Atimadkozott-Katolikus-Dogmatika.pdf) Az utóbbi kiemelés tőlünk.

¹³ Łukasz Szydłowski: Katolikus-e az új mise? Ford. Budai Annamária. *Magyar Hüperión* IV. évf. 2. sz. (2017. ősz) 210. o. (https://magyarhuperion.hu/wp-content/uploads/2022/04/MH13_IV-2-Lukasz-Szydowski-Katolikus-e-az-uj-mise.pdf)

súlyával. Az ifjabb – már elhunyt – Coomaswamy egy interjú végén azt állította: „ha az igaz hit csak egyetlen egy emberben található is meg, akkor benne testesül meg a Katolikus Egyház.”¹⁴ Ez sem semmi. Néhány tomista és ultrakatolikus ugyanoda jut, mint egy kisszámú intellektuális elit, amely saját nézeteit az Egyház szerves történetével szemben kívánja érvényesíteni, mindenkinek elmagyarázni akarván, hogy milyen a „valódi kereszténység”.

Ezek a tradicionalitás szürke lapjai közé tartoznak. Annál is inkább, mert bár a hét szentség közül az egyházi rendé (*ordo*) alapvetően a papságot illeti, egyáltalán nem csak rá vonatkozik. A hívők úgy részesülhetnek ebből a szentségből, hogy értve igenlik az Egyházat, elfogadják a hierarchiáját, tisztelik a papokat, bármilyen is az aktuális értelmi és emberi színvonaluk. A kritika kontrollálásához nem szükséges szentnek lenni. Láthatjuk, sőt látni kell a hibákat, a gyarlóságokat, az általános süllyedést, de ezekkel együtt fennálló kultikus tisztelet révén részesülhetünk az egyházi rend speciális szentségéből. Sehogy máshogy nem. Nem az Egyházzal kapcsolatos egyéni érdekről, nem is csak etikáról vagy egyházfegyelemről van szó, hanem egy *vallási igazság* megőrzéséről. A hierarchiatisztelet az összes további szentség organikus része, beleértve mindenekelőtt az Eucharisziát, a bűnbánatot-feloldozást és valamennyit. Amikor a mostani pápaválasztásnál Gellért és Alácsi atyák, a régi római liturgia ismert magyar celebránsai üdvözölték az új pápát, néhány tradicionalista katolikus a megalkuvás jelének vette ezt, s nem átalított ebbéli véleményének hangot is adni, miközben az imént említett elv és gyakorlat megtartásáról volt szó. A végidők jelei nemcsak a külső világban, hanem köreinkben is megnyilvánulnak.

A tradicionalista katolicizmus gyakran formálisabb, mint az atom; ráadásul olykor olyan magabiztos, hogy a felfuvalkodottság látszatát kelti. Természetesen nem az egyházreformok igenlésének oldaláról tesszük ezeket a megállapításokat. A mindenáron való innováció az élet bármely területén örület. Megújítani csak azt lehet, ami régóta létezik. Következésképpen a tradicionalitást elnyomni vagy akár háttérbe szorítani öngyilkosság. Ez a három igazság azonban nem szolgáltat semmilyen magasabb okot a kockaságnak, a merevségnek, a negatív értelemben vett dogmatizmusnak, a formalizmusnak, a liturgia vagy a térítés mindenek fölé helyezésének, röviden az értelem hiányának. Ha megnézi az ember, hogy a tiszteletre méltó – melleleg csodálatos arcú – Lefebvre érsek miket mondott a buddhizmusról, elképedhet. A hívei hozzáállása esetében más világvallásokhoz (hangsúlyozzuk: a tradicionális vallásokhoz, nem a modern szektákhoz) már el sem képed. De kifejezetten sokat árt a hagyományhű kereszténységnek, ahogy a legtöbb képviselője

¹⁴ Joaquín Albaicín beszélgetése Rama P. Coomaswamyval. Ford. S. V. Online forrás: <https://traditioetrestauratio.blogspot.com/2018/07/joaquin-albaicin-beszalgetese-rama-p.html>. „(...) amikor világossá vált, hogy Lefebvre kompromisszumra törekszik a modernista Rómával, megszüntettem velük kapcsolataimat.” „[a II. vatikáni zsinat] utáni Egyház teljesíti azokat a kritériumokat, amelyeket Guénon ellenbeavatásnak nevez.” „Róma vonatkozásában a zsinat utáni egyház egy halott egyház. Ez nem jelenti azt, hogy az Egyház halott, mivel spontán létezik egy földalatti egyházként.” „Ami a Róma által játszott központi szerepet illeti, egy jóslat szerint Róma az Antikrisztus székhelye lesz.”

más történelmi vallásokhoz viszonyul (miközben nem tud róluk semmi pontosat). Hogy mindez a tradicionalista katolikusok körében történik, nem egyszerűen kellemetlen, hanem borzalmas. Intelligens módon ugyanis nem csak két opció létezik: a semmitmondó, döntően valláspolitikai alapú liberális-internacionalista-globalista párbeszéd, és a térítsünk meg mindenkit, mert a kereszténység-katolicizmus a legmagasabb rendű. Nem csak ez a kettő. A prozelitizmus, a mindenáron való krisztianizálás nem csupán unintelligens, hanem elárulja a keresztény misztériumokat, mivel okvetetlenül olyanok kezébe kívánja adni, akik nem értik, annyira sem, amennyire ez egyáltalán lehetséges. Mindenki téved, csak a hagyományhű katolikus kevesebbet. Bizonyosan nem keresztény hozzáállás ez. És mint mondtuk, nem értelmes, sőt, károkat okoz a hagyományhű katolicizmusnak, magának a kereszténységnek.

Talán nem veszi rossznéven, ha felelevenítjük, hogy Alácsi Ervin János atya megismerkedésünk estéjén azt mondta a tradicionális világvallásokkal kapcsolatban: „A ti feladatotok, hogy megismertessétek részleteiket katolikus szempontból a papsággal.” Egészen eltérő hozzáállás ez, mint az általános vélemény, miszerint a laikusok észrevételeit nem kell figyelembe venni teológiai szempontból. Megismertetni bármit bárkivel csak akkor lehet azonban, ha meg akarja érteni. Másként nem. Még a nagyérdemű Barsi Balázs atya is olykor igaztalan dolgokkal érvel a keleti vallások kapcsán. Ha csupán a valláspolitikai, gyakorlati kezelés szempontja a döntő, nem jöhet létre valódi megismerés. Elsőbbnek gondolhatjuk a katolicizmust (vagy más tradicionális vallást), nyilvánvaló fontossággal bírhat az *evangeliumok*, az *Újszövetség* és mindenekelőtt az Úr Krisztus megismertetésének missziós munkája. De hogy mindenkit meg kell téríteni, és hogy senkinek nincs, nem volt és nem is lehet igaza a saját szempontjából, az nem intelligens nézet. Ráadásul – mint említettük – alulértékeli a keresztény misztériumok jelentőségét, melyek közvetett módon is hatnak. Ellene mond az Úr Jézus spirituális élete első szakaszának, a szenthagyomány és a korai egyházatyák viszonyának más hagyományokhoz, valamint – és legfőképpen – annak, hogy a többi tradicionális vallás Isten művének részét képezi.

Dosztojevszkij nagy inkvizítor alakjának különféle kulturális értelmezései vannak, ezekbe sem merülhetünk bele. Az írónak nem volt pontos képe az inkvizíció intézményéről. A *Karamazov testvérek* vonatkozó epizódjából (Második rész, V. könyv, 5. fejezet) – melynek címében a nagy inkvizítor idézőjelben szerepel – csak annyit emelnénk ki, hogy bonyolult megfogalmazásban és szituációs keretben, némi egyházellenes felhanggal „a nagy inkvizítor” a két igazság elvét képviseli: az egyik a szabadságé (az „égi kenyéré”), a másik a korlátozásé (a „földi kenyéré”). A kettő közül az alsóbbat igenli, ráadásul elvitatja a magasabb igazság érvényét a történelem és a földrajz bizonyos pontján újra megjelenő Jézus Krisztustól.¹⁵ Lényegében „túlfeszült lényeglátónak” (Bibó István) tartja őt, ezért elítéli.

¹⁵ Online forrást használtunk: baratsagportal.hu/nagy-inkvizitor. „Tizenöt évszázadig kínlódtunk ezzel a szabadsággal, de most ennek vége, és természetesen egyszer s mindenkorra.” „(...) tudod-e, hogy

Bármeddig elemeznénk a kultúrkereszténység és a politikai katolicizmus alakváltozatait (általános egyházpolitika, radikális politikai katolicizmus, hagyományhű katolikusság), mindegyik problémáit és vitathatóságuk gyökerét a kultúra négy szintje közül az általános és a magasabb vallásosság közötti átmenet *hiányában* találjuk.¹⁶

Szorosan ide kapcsolódik a hagyomány négy szintje. „A hagyomány ereje” (2013) című írásunkban kezdtük meg ezek tételezését, majd a „Hamvas Béla kereszténységében” (2023–2024) folytattuk, végül „A hagyomány ideája, előzményei és hanyatlásának jelei” (2024–2025) című tanulmányban dolgoztuk ki.¹⁷ Semmilyen pusztán egyéni dolog nincs e teóriában. Strukturális, vallásfenomenológiai, kultúrmorfológiai és bölcséleti tényezők igazolják, és ha felmerül valamilyen logikai vagy történeti probléma az általános érvényességét illetően, az megbeszélhető, a sematikus vonatkozások árnyalhatók.

Nos, a kultúra eredete alapvetően vallási. A transzcendens törekvések akkor is meghatározzák, ha ez nem tudatosan megy végbe. Jobban tennénk, ha tudatosítanánk. Nemcsak az eredete ilyen, hanem a színvonalának emelése is. Az állandóan változó modern kultúrák a vallás határvonala alatt válnak el a nagyszabású kultúráktól. Utóbbiak hatóereje napjainkig tart, úgy is, hogy szubtilis, viszonylag nehezen kimutatható. A vízváltató egy olyan vallásból fakadó kultúra, amely magában foglalja a vallás kimondottan teológiai, filozófiai és metafizikai részeit, melyeket *h2a*-nak neveztünk a hagyományszintek tekintetében.¹⁸ Ide kell értenünk a szerzetesi, a misztikus és a szemlélődő hagyományokat, amelyek nem mondanak ellent az Egyház által meghatározott dogmáknak és életgyakorlatnak.

Még egy dolgot szeretnénk kiemelni a *h2a*-val kapcsolatban. A kontinuitás, a folytonosság római katolikus szempontból egyértelmű, mint apostoli szukcesszió. Felvethető azonban benső értelemben is, ami a vallásgyakorlás személyes folyamatosságát jelenti. Katolikus szempontból ez a következők révén valósulhat meg: „A vasárnapi szentmise nem a vallásgyakorlás maximuma, ahogyan nem kevesen gondolják, hanem a legminimálisabb alap. Az egyházi év rendkívül gazdag olyan ünnepekben, melyek hétközben vannak, és amelyek parancsolt, vagy tanácsolt

éppen e földi kenyér nevében támad ellened a föld szelleme, összecsap veled, és legyőz, és mindenki őt fogja követni”. „(...) a szabadság és a mindenki számára elegendő földi kenyér együtt elképzelhetetlen”. (A fordító megjelölése nélkül) – Némelyek szerint a nagy inkvizítor szavait idéző Aljosa alakját Szolovjov ihlette, mások szerint a hallgató, Ivan Karamazovét is. Andrew Louth: *Modern ortodox gondolkodók. A Filokáliától napjainkig*. Ford. Görföl Tibor. Debrecen, 2022, Görögkatolikus Metropólia /Keleti teológia, bizánci lelkiség. Áttekintések 1/, 25. o.

¹⁶ Lásd az itteni hetedik jegyzetet.

¹⁷ Horváth Róbert: A hagyomány ideája, előzményei és hanyatlásának jelei. *Duo Gladii* (Székesfehérvár) IV. évf. 1. sz. 20–34. o.

¹⁸ Uo. 21., 27. és 29. o. Vö. az itteni hetedik jegyzettel.

ünnepek. Aki ezeket nem ismeri és nem üli meg, az hitének csak nagyon szűk szeletével találkozott, és még számtalan kincset kell felfedeznie. Sőt, az Egyház minden nap bemutatja a szentmiseáldozatot, hogy a hívek a parancsolt napokon túl is gyakran részt vegyenek rajta. Számos ájtatosság is színesíti az év körét: a nagyböjti keresztút, a májusi litánia, az októberi rózsafüzér, a szentségimádási alkalmak, a zarándoklatok. *Alapvető jelentőségű a rendszeres, napi többszöri ima, egyénileg és családi körben: akár a zsolozsma egy-egy órájának elimádkozása, akár más kötött vagy saját megfogalmazású ima. A rózsafüzér különösen a mi istentelen korunkban elengedhetetlen lelki fegyver, melynek napi imádkozását a Szűzanya Lourdes-ben és Fatimában is kérte gyermekeitől. A Szentírás egy-egy szakaszának napi elmélkedő elolvasása, a napi szent életrajza, a Katekizmus egy-egy fejezete vagy más lelki olvasmány a felnőtt hitgyakorlás szerves tartozéka. A pénteki és a többi böjti nap betartása ébren tartja a bűnbánat szellemét, csakúgy, mint a napi lelkiismeret-vizsgálat és a rendszeres, lehetőleg havi gyónás, lehetővé teszi, hogy mindig a kegyelem állapotában legyünk és minden szentmisén áldozhassunk. Nagyon fontos, hogy vallási gyakorlataink ne legyenek hangulatfüggőek és rendszertelenek, hanem mintegy belső igénnyé és napi rutinunk szerves részévé váljanak. Így kialakul bennünk az a belső magatartás, hogy egész napunk és minden tevékenységünk folyamán lelkünk mélyén Istenre figyelünk. Megbeszélünk Vele mindent, amit teszünk és átélünk, felajánlunk Neki minden munkát és szenvedést, továbbá a parancsok megtartásán túl is arra törekszünk, hogy egész életünk a legapróbb részletekig Krisztus követése, a Hozzá való hasonulás legyen.*"¹⁹

Anélkül, hogy ismernünk kellene a valláshoz való személyes viszonyukat, Vanyó László, Hubai Péter, Perczel István, Baán István, Somos Róbert, Heidl György, Vassányi Miklós, újabban Baán Izsák és mások – akiknek a neve nem jut eszünkbe – nagyon sokat tettek Magyarországon a kereszténység teológiai, filozófiai, metafizikai részeinek (*h2a*) feltárásáért, bemutatásáért, főként fordítások formájában, még ha a *h1*, a Hagyomány eszméjének, ideálrealitásának a hangsúlyozásával nem is értettek, értenek egyet. Mindezt azért említjük az iménti idézet tartalma után, mert a gondolkodás képes lehet betölteni a vallásgyakorlás folytonosságában megjelenő diszkontinuus jellegű szakaszokat. Ezek létezése a legszigorúbb vallásfegyelem ellenére is kétségtelen napi szinten (ha őszinték vagyunk magunkhoz). A gondolkodás egyáltalán nem végső nagyságrendű, ám nem csak gondolati rendű dolgok mehetnek végbe benne, hanem elmélyült, kontemplatív, gyakorlati Istenkapcsolat valósulhat meg általa, kiegészítve a szabályos vallási gyakorlatokat.²⁰

Hadd említsünk két vallástörténeti tényet ezzel kapcsolatban. Az egyik a bön és a buddhista hagyomány huszonnégy órás meditációjának eszméje. Ez nem csak az ülés, a formális meditáció szintjén valósul meg. (A meditáció vagy elmélkedés keresztény

¹⁹ „Ez a liturgia valójában átímádkozott katolikus dogmatika.” Interjú Kovács Ervin Gellért atyával. I. h. 336. o. (Kiemelések tőlünk)

²⁰ A kontinuitás és a diszkontinuitás kapcsán lásd „Mester, tanítvány, hagyomány” című tanulmányunkat a *Magyar Művészet* (Budapest) XIII. évf. 2. számában, ahol a diszkontinuitás benső értelmét is kerestük, 29. o.

felfogása eltérő a keleti ideától.) A másik az úgynevezett *upácsárák*, vagyis alutak, alsóbb irányulások esete. Az ezekre vonatkozó tanítás értelmében az embernek Istenre kell összpontosítania fürösztés (*abhiséka*), testtartások (*ászana*), lábmosás (*pádja*), vízáldozat (*arghja*), kortyolás (*ácsamana*), öltöztetés (*vasztra*), szantálkrémmel való megkenés (*csandana*), ételáldozatok (*tila, aksata*), füstölő- és tűzgyújtás (*dhúpa, dípa*), kézmosás (*haszta praksáana*), bételrágás (*támbúla*), kámforáldozat (*nírádzsana*), virág- és füzéreláldozat (*puspánydzsali, alankritam*), körüljárás (*pradaksina*) és a többi révén.²¹ Az *upácsárák* száma öttől hatvannégyig terjed a különböző hindú szentiratok szerint.²² A lényeg nem csak ezek használata a liturgiában, hanem hogy mindezeknek személyes vonatkozásai vannak. Az ember úgy végezheti a hasonló tevékenységeit, hogy közben Istenre összpontosít, vagyis az olyan cselekedetei, mint a fürdés, a kortyolás, az étkezés és a többi, Istenben létet jelentenek. Nem más történik ezek által, mint Istenre koncentrálni, Istenbe helyeződik (nem csak Rá gondol). Így a cselekedetei – legalábbis az *upácsára* cselekedetei – rituális módszerek lesznek, hozzájárulnak az Istenre irányulás folytonosságához. Hasonlóan, mint az aktív gondolkozási élet, például a fentebb említett fordítók segítségével.

Nem azért említettük az *upácsárákra* vonatkozó tanítást, mintha a kereszténységnek indiai módszerekre lenne szüksége. Biztosan megtalálhatóak benne tényleges folytonosságot biztosító hasonló módszerek, ahogy az Isten Feltétlenségének tudatához vezető ügyes módszerek (*upáják*), módszer és ok-okozatiság feletti (*atijóga*) eljárások, szempontok, megközelítések is. Ami fontos: mindez lényegét tekintve kultúrafeletti, viszont kultúrát és hagyományt képes teremteni. Olyan keresztény gondolkozókhöz hasonlóan, mint Órigenész vagy Eckhart Mester. Fogalmunk sincs miként, a hatásuk mai napig tart és belehel, egyházpolitikai mecénatúra nélkül.

Hogy a nagy inkvizítorok mit mondanak, mellékes. Az egyre közvetlenebb és feltétlenebb Istenkapcsolat továbbra is lehetséges. Csak ne legyen önkényes Szentírás-értelmezéssé, szövegfanatizmussá, Egyházellenességgé és értetlenségé.

²¹ Sankara: A Jellegzetességek-nélkül-való elme általi tisztelete (*Nirguna-mánasza-púdzsa*) 9–26. versszakok. Ford. Horváth Róbert. *Axis Polaris* (Budapest) 9. sz. (2010) 25–27. o.

²² *The Song of Ribhu. The English Translation of the Tamil Ribhu Gita*. Ford. H. Ramamoorthy. Santa Cruz, 2003, Society of Abidance in Truth, 755–756. o. (A Szójegyzékben)